

A MÜNCHENI KÓDEX MAGYAR SZÖVEGÉNEK ÉS A VULGATA LATIN SZÖVEGÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

VÉGH JÓZSEF MIHÁLY

I.

1. A József Attila Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatói az elmúlt években közös munkaként előkészítették a MK betűhí kiadását a megfelelő latinnal együtt. A munkaközösség tagjai ezután — gondosan mérlegelve a felmerülő kérdésekre adandó választ — jegyzetekkel látták el a kódex szövegét, és előkészítették a megfelelő latin szöveget is. Többszöri alapos ellenőrzés után a munka 1968. februárjában készült el. A teljesen kész kézirat címe: „A Münchener Kódex 1466-ból. Kritikai szövegkiadás a párhuzamos latinnal együtt.”

1.1. A munkaközösség a MK megfelelő latinjának előkészítéséhez a *Novum Testamentum Merk-féle* kiadását használta (*Novum Testamentum Graece et Latine. Apparatu critico instructum edidit Augustinus Merk S. J. Editio octava. Roma. Sumptibus Pontificii Instituti Biblici. 1957.*), és e sorok írója ennek a kiadásnak a latin szövegét (néhol a görögöt is figyelembe véve) aprólékosan összevetette a MK magyar szövegével, és az összehasonlítás eredményeképpen — ahol ez szükségesnek mutatkozott — a szöveget megfelelő jegyzetekkel látta el. Természetesen az összehasonlításnak bizonyos korlátot szabott az, hogy pontosan az a latin szöveg, amelyből a MK-ben lévő magyar szöveg fordítottatott, nincs meg. (V.ö. ezzel: 2. 1. 12., 2. 2. 12. és 3.)

1.2. A jelen dolgozat célja a két (latin és magyar) szöveg összehasonlítása tanulságainak a — munkaközösség által készített jegyzetekenél részletesebb — bemutatása.

1.2.1. Az összevetés első szempontja a szövegek mennyiségi összehasonlítása, vagyis annak megállapítása, hogy mennyivel bővebb a latin szöveg a magyarnál, mi van meg a latinban, ami nincs meg a magyarban; illetve hogy mennyivel tartalmaz többet a magyar a latinnál, melyek azok a bővítések, amelyek szerepelnek a magyar szövegben, de a latinban hiába keressük őket. Dolgozatom most közölt első részében ezeknek a kérdéseknek a tisztázását tekintem feladatomnak.

1.2.2. A dolgozat második részére marad a latin és a magyar szöveg belső, tartalmi összehasonlítása, a magyarnak mint fordításnak a bemutatása. Ebben a részben kerül sor a lefordítatlan szavak, a fordítási hibák, a latinizmusok (szó szerinti fordítások, szenvedő szerkezetek, módtévesztések, a latin accusativus és nominativus cum infinitivo hatása, a latin igeneves szerkezetek hatása, a latin szórend befolyása stb.), valamint a magyaros fordítások (jól sikerült, a magyar nyelv és gondolkodás szellemének megfelelő fordítások, új szavak alkotása stb.) megtagyargalására.

2. A latin és a magyar szöveg mennyiségi összevetése a következőket mutatta:

2.1. A latinban meglevő, a magyarból hiányzó részek vizsgálatakor kitűnik, hogy a Máté evangéliumában 54 esetben, Márk evangéliumában 64 esetben, Luká-

cséban 151 esetben, Jánoséban pedig 101 esetben hiányzik egy szó, egy szószerkezet, egy mondat-darab vagy egy (esetleg több) egész mondat fordítása.¹

2.1.1. A hosszabb hiányok a következők:²

M. XVI. 11—12.: *Quare non intellegitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento phariseorum et sadduceorum? Tunc intellexerunt quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina phariseorum et sadduceorum.* — 22vb 11—12.: Mirè nē èztitèc / mezt nē a' keñezècròl mōdottam tūnèktec / ɔzižkeggètec a' leualtacnac n a' saduceofocnac kouažitol / de a' leualtacnac n a' saduceofocnac tanofagoccol.

M. XIX. 11—12.: *Non omnis capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum caelorum* — 25ra 11—12.: Nem mēden^c fogiac až igèt dè kic^c aduan vagon / Mezt vadnac mèddɔc kic ɔmagocat meghèrlètèc menñècn^c ozžagaie't.

Mc. VI. 4.: *Et dicebat illis Jesus: Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua et in domo sua et in cognatione sua.* — 40vb 4.: n monda ɔ nèkic i^c / Mezt nñ pphā tižtèlfelegnèlkul hanē nac ɔ hažaiaban.

Mc. VI. 27—28.: *praecepit afferi caput eius in disco. Et decollavit eum in carcere, et attulit caput eius in disco et dedit illud puellae* — 41va 27.: pazā ola oda hožatni Janž baptiŕtanac feiet eg talñezon n ada ažt a' leannac.

Mc. XIV. 7.: *semper enim pauperes habetis vobiscum, et cum volueritis potestis illis benefacere; me autem non semper habetis* — 50va 7.: mezt žegeneket mēdž ha vallotoc tū velètèc.

L. VIII. 12. *Qui autem secus viam hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.* — 63va 12.: Ki ke' až vt felrè èfet èžec ažoc kic haŕlac až igèt hog ne higgèn^c n ne vduɔžòllèn^c.

L. XII. 47.: *Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui et non praeparavit et non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis; qui autem non cognovit et fecit digna plagis, vapulabit paucis.* — 71rb 47.: A' žolga ke' ki mğ èlsmèztè v2anac akarattat n nē tèžèn ɔ aka2aŕfa žè2èť vèrètètèc loc napafockal.

L. XIII. 25—27.: *Nescio vos unde sitis. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te et bibimus, et in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis;* — 72rb 25—27.: Nem tudlac tütɔkèt honnan valoc legètèc.

L. XIX. 44.: *et ad terram prosternent te et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem* — 78va 44.: n a' földrè tèzièžtn^c tègèdèt n te fiaidat kic te bènnèd vadnac.

L. XXIII. 23.: *At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, et inualescebant voces eorum.* — 82vb 23.: Es ɔc iuòltn^c vala ɔ žauockal.

J. I. 7—8.: *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine* — 85ra 7—8.: Ež iɔť tanofagba hog tanofagot uallana a' vilagrol.

¹ A magyar fordításban nem szereplő, a latinban meglevő részeket a munkaközösség a latin szövegben ritkított szedéssel jelölte meg.

² M. jelzéssel Máté evangéliumát, Mc.-vel Márkét, L.-lel Lukácsét, J.-vel Jánosét jelölöm. A magyar szöveg helymegjelölésében a MK eredeti lapszámozását tüntetem föl. A lefordítatlan latin szavakat kurzív szedéssel emelem ki.

J. I. 12.: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius* — 85ra 12.: Valamenñen ke' fogattac 9tèt adot 9nèkic hatalmat iftènfaia lennietec.

J. V. 26.: *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso* — 89va 26.: me2t mikeppèn afa val èlètet 9 bènne.

J. XIV. 3—4.: *iterum venio et accipiam vos ad meipsum, ut, ubi sum ego, et vos sitis. Et quo ego vado scitis et viam scitis.* — 100vb 3—4.: efm̃g megi9u9c n vèzlec tütökèt èn hožiam hol èn vagoc tū es legètec.

J. XVI. 23.: *Et in illo die me non rogabitis quidquam.* Amen, amen dico vobis — 103ra 23.: Bižon bižō mōdom tūnètec.

J. XVII. 2.: *sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam aeternam* — 103va 2.: mikeppèn attad 9 nèki agga ažocnac až 9r9c èlètet.

J. XVII. 20—21.: *qui credituri sunt verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint* — 104ra 20—21.: kic hiènd9c 9 iğeièc miat èn bèlem n èn te bènnèd hog 9k es eggèc legèn^c mù bènn9nc.

J. XVIII. 13—14.: *erat enim socer Caiphae, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudaeis* — 104va 13—14.: me2t vala Caifafnac 9pa ki tanalhot adot vala a fidocnac.

2.1.2. Több esetben szinte bizonyosan meg tudjuk állapítani, mi az oka, hogy a felsorolt latin mondatok vagy mondatrészek magyar megfelelőjét miért nem találjuk a MK-ben. Vagy a fordítók (Tamás és Bálint) hibáztak, és nem fordították le a latin eredetiből a hiányzó részt; mégpedig azért, mert a latin szövegben az azonos mondatvégek miatt eltévesztették a fordítandók rendjét, vagy az öskézirat másolója tévesztett sort a magyar szöveg azonos mondatvégei miatt.

Így például a Mc. VI. 27-ben meglevő *Et decollavit eum in carcere, et attulit caput eius in disco* rész azért maradhatott ki a 41va 27-ből, mert a latinban az e mondat előtti szavak: *caput eius in disco* megegyeznek e kimaradt mondat utolsó szavaival, és a fordító vagy a másoló szemét megtévesztette ez az egyezés. Hasonlóképpen a L. XIII. 26—27. *Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te et bibimus, et in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis* magyar megfelelője azért nincs leírva a 72rb 25—27-ben, mert a 25. vers ugyanígy végződik (*Nescio vos unde sitis*), mint a 27. vers hiányzó része. Ugyanígy valószínűleg megvolt a 85ra 7—8-ban is a J. I. 7—8 fentebb jelzett szövege, de mivel a 7. vers közepe szó szerint egyezik a 8. vers végével, a másoló sort téveszthetett. Hasonló ok magyarázza a J. V. 26—89va 26; a J. XVII. 21—104ra 21; a J. XVIII. 13—104va 13. szöveghiányait is.

2.1.3. Rövidebb mondatok magyar megfelelője hiányzik a következő esetekben:¹

M. XIV. 3. — 20vb 3.: *et posuit in carcerem*; M. XV. 32. — 22rb 32.: *et non habent quod manducant*; Mc. V. 13. — 39vb 13.: *Et concessit ei statim Jesus*; Mc. VIII. 6. — 43va 6.: *et apposuerunt turbae*; Mc. IX. 19. — 45ra 19.: *Et cum vidisset eum*; L. I. 28.: — 54va 28.: *benedicta tu in mulieribus*; L. I. 42. — 54vb 42.: *et exclamavit voce magna*; L. XIX. 10. — 77vb 10.: *Venit enim Filius hominis*; L. XX. 31. — 79va 31.: *Et tertius accepit illam*; J. IV. 26. — 88ra 26.: *Dicit ei Jesus*; J. X. 18. — 96rb 18.: *et potestatem habeo ponendi eam*; J. XI. 8. — 97ra 8.: *Dicunt ei discipuli*.

¹ E dolgozat keretében természetesen nincs mód a rövidebb — pár- vagy egyszavas — hiányok minden adatának bemutatására. Az adatok számát lásd: 2.1.

2.1.4. Rövidebb mellékmondatok magyarja nincs meg a MK-ben a következőkben:

M. XXVII. 16. — 34rb 16.: *qui dicebatur Barrabas*; L. IX. 45. — 66rb 45.: *ut non sentirent illud*; L. XXII. 27. — 81rb 27.: *qui recumbit*; L. XXIII. 25. — 82vb 25.: *quem petebant*; J. IV. 21. — 88ra 21.: *quia venit hora*; J. XVII. 5. — 103va 5.: *quam habui prius*; J. XIX. 28. — 106rb 28.: *ut consummaretur Scriptura*; és így tovább.

2.1.5. Gyakran hiányzik a megszólítás magyar megfelelője:

M. VII. 22. — 13va 22.: *Domine*; M. XXIII. 26. — 29ra 26.: *Pharisaeae caece*; M. XXV. 11. — 31ra 11.: *Domine*; L. X. 21. — 67va 21.: *Pater*; L. XX. 28. — 79rb 28.: *Magister*; J. IV. 19. — 88ra 19.: *Domine*; J. XIV. 8. — 101ra 8.: *Domine*.

2.1.6. Előfordul, hogy hiába keressük a többtagú állítmány vagy az állítmány többtagú bővítménye egyikének megfelelőjét a magyarban: Mc. IX. 18. — 45ra 18.: *et arescit*; Mc. X. 47. — 47ra 47.: *et dicere*; L. IV. 29. — 58va 29.: *Et surrexerunt*; J. I. 20. — 85rb 20.: *et confessus est*.

2.1.7. Sokszor hiányzik az állítmánynak valamely határozói bővítménye a magyarból: M. XVIII. 10. — 24ra 10.: *in caelis*; M. XXIV. 21. — 30ra 21.: *ab initio mundi*; M. XXVI. 4. — 32ra 4.: *dolo*; M. XXVIII. 11. — 35vb 11.: *de custodiibus*; L. II. 15. — 56ra 15.: *in caelum*; L. V. 33. — 60ra 33.: *frequenter*; L. VI. 12. — 60va 12.: *in montem*; L. XV. 30. — 74va 30.: *cum meretricibus*; J. III. 17. — 87ra 17.: *in mundum*; J. IV. 8. — 87vb 8.: *in civitatem*; J. VIII. 52. — 94va 52.: *nunc*; J. XII. 2. — 98rb 2.: *ibi*; J. XVII. 5. — 103va 5.: *claritate*; J. XVII. 5. — 103va 5.: *nunc*.

2.1.8. Hiányoznak jelzők (jelzői szerepben álló névmások) megfelelői is: M. III. 16. — 9vb 16.: *descendentem*; M. VII. 24. — 13vb 24.: *haec*; Mc. VIII. 38. — 44va 38.: *sanctis*; Mc. XIV. 52. — 51va 52.: *nudus*; L. XVII. 25. — 76rb 25.: *hac*; L. XX. 9. — 78vb 9.: *hanc*; J. VI. 41. — 91rb 41.: *vivus*; J. VII. 40. — 92 vb 40.: *ex illa*.

2.1.9. E hiányok oka (mint a 2.1.2. alatt tárgyaltaké is) valószínűleg a fordító vagy még inkább a másoló szövegtévesztése. Kivétel talán a 2.1.5.-ben felsorolt megszólítások csoportja, mert itt elképzelhető, hogy vagy a vocativus fordításával kapcsolatos nehézségek (a magyar esetrendszerben nincs meg ez a casus) vagy a megszólítás fölösleges volta (az ige kifejezheti a megszólítást) miatt szándékosan nem fordították le az illető szót.

2.1.10. Természetes, hogy egy-egy latin szó magyar megfelelőjének hiánya miatt néhány magyar mondat értelmetlenné válik. Ezekben az esetekben minden bizonynyal másolási hibával állunk szemközt, a hiányt a másoló szövegtévesztésével magyarázhatjuk.

Ilyenek például:

L. IX. 25.: *Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat et detrimentum sui faciat?* — 65vb 25.: me2t mit ha2nal  mbe2n  ha m d e vilagot n zie / ma2at ke  lu zelle/    n  maganac v zed lm t [*tegen].

L. XIV. 2.: *Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum* — 72vb 2.:   ime  gnemin m  b l poclos  mber    l tt  [*volt].

L. XIX. 10.: *Venit enim Filius hominis quaerere et salvum facere quod perierat* — 77vb 10.: [*Me2t i tt a   mbe2nec fia] m g k z  ni   v du zeit ni m    lu  etuala.

L. XXI. 30.: cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas — 80va 30.: micor imar o bëlollōc gimōlōt tēzēmtēdn° / [*tuggatoc] me2t kōžēl uagon a nar.

J. V. 10.: Dicebant ergo Iudaei illi, qui sanatus erat — 89ra 10.: Mondnacuala aže2t oñēki [*a fidoc] ki megiūgažotuala.

J. XI. 8.: Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quāerebant te Iudaei lapidare — 97ra 8.: [*Mondnac neki a taneituañoc] Rabi imar kēžēfnēc vala tegedet a fidoc mēgkōuēžni.

J. XVIII. 17.: Dicit ille: Non sum — 104va 17.: Monda o nēki pēter [*nem vagoc].

J. XXI. 1.: Postea manifestavit se iterum Iesus discipulis ad mare Tiberiadis — 107va 1.: Ežec utan efmeğ megiēlente oñmagat [*i° a taneituañocnac].

2.1.11. A latinban meglévő, a magyarból hiányzó részek helyenkénti meg-
 oszlását vizsgálva feltűnhet, hogy a János-evangélium elején meglehetősen sok hiány
 van a MK-ben a latinhoz viszonyítva, szám szerint az első fejezet 1—20. versében 4
 hosszabb hiány (M.-ban 0, Mc.-ben 1 rövid, L.-ban 1 rövid az I. 1—20. versben.) Felfi-
 gyel erre a huszita bibliáról szóló tanulmányában KARDOS TIBOR is, megállapítván,
 hogy „Erőteljes szövegcsontkításokat találunk a János-evangélium kezdetén” (A huszita
 biblia keletkezése. MNyTK. 82. 18.) Ebből a megfigyelésből von le következtetése-
 ket a bibliafordítók katar illetve patarén voltára. Részletesebben két „csontkításra” tér
 ki: „Az első csontkítás az istenfiúságból kizárja a katolikusokat. A Vulgata szerint
 ugyanis Jézus hatalmat adott reá, hogy istenfiak lehessenek azok, akik befogadták
 őt és akik hittek nevében. A katarok szerint azonban a katolikusoknak csak az ajku-
 kon van Jézus, de be nem fogadták, ezért a patarén fordító ezt az utóbbi kitétel
 elhagyta. A második szövegcsontkítás során teljes másfél sort hagy ki a fordító.
 Keresztelő János különleges hivatásáról van benne szó. A Vulgata szerint azért
 küldetett: „hogy általa higgyen mindenki. Ő maga nem volt fény, de jött, hogy tanú-
 ságot tegyen a fényről”. Ezt a szövegrészt a patarén fordító elhagyta, mert a szigorú
 katar tanítás szerint Keresztelő János ördögi lény volt, s mint említettük, csak
 kénytelenségből tett hitet Jézus mellett” (KARDOS TIBOR: i. m. 18—19., a kieme-
 lések onnan valók). Véleményem szerint az ebből a két „csontkítás”-ból levont
 következtetések túlságosan messzemenőek. A sorrendben az első hiány (amelyet
 KARDOS TIBOR második csontkításnak mond) a János I. 7—8. versében fordul elő.
 Latinul: Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes
 crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. A MK-
 ben: 85ra 7—8.: Ež iot tanofagba hog tanofagot uallana a vilagrol. Ez a hiány
 sokkal természetesebben is magyarázható, mint KARDOS TIBOR magyarázata, hiszen
 egyszerűen másolási hibáról van szó. Ugyanis a kimaradt (fentebb kurzíválással
 megjelölt) rész előtti szavak: „ut testimonium perhiberet de lumine” pontosan meg-
 egyeznek a kimaradt rész utolsó szavaival. Az őskéziratban valószínűleg megvolt
 tehát a teljes fordítás, csak a másoló szeme siklott egy kissé odébb, és keze kihagyott
 néhány szót. (vö.: 2.1.1. és 2.1.2.)

A sorrendben a második hiány (KARDOS TIBOR első csontkításnak mondja) a
 János I. 12. versében szerepel. Ez latinul: Quotquot autem receperunt eum, dedit
 eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, (13) qui non ex sanguini-
 bus neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. A MK-
 ben: 85ra 12.: Valameñnen ke fogattac otēt adot oñēkic hatalmat ištēnfiaia lenniec

(13) Kic nē vérecból lem tētnēc akaraftabol lē fe2fiunak akaraftabol de žulēttēc ištēntol. Itt is könnyen elképzelhető, hogy a két egymás mellett álló (l. 13. vers) *qui*-vel (magyarul tehát *kic*-kel) kezdődő mellékmondat közül az elsőt átsiklik a másoló szeme, és csak a másodikat írja le, kihagyván az előzőt (vö.: 2.1.1.).

Még egy megjegyzés: igaz, hogy a MK János-evangéliumának elején a többihez képest sok hiány van a latinhoz viszonyítva, de a számokból nem következtethetünk szándékos kihagyásokra, mert például a L. VIII. 10–30. versében 4 hosszabb hiányra figyelhetünk föl.

2.1.12. Mit vonhatunk le tanulságképpen abból, hogy rámutattunk a MK magyar szövegének a megfelelő latinhoz viszonyított hiányaira?

A hiányok egész mondatnyi, mellékmondatnyi vagy mondatrésznyi terjedelműek. Ritkábban előfordulnak hosszabb hiányok is. Ezek legtöbbször a másoló, néha a fordító véletlen kihagyásai, hibái.

Pontosan nem ismerjük ugyan azt a latin szöveget, amelyből az első bibliafordítók dolgoztak, de megállapíthatjuk, hogy — ha lehetek is eltérések a Tamás és Bálint által használt latin szöveg és az általunk forgatott Merk-féle kiadás szövege között — ezek az eltérések lényegtelenek voltak, mert a MK szövegéből hiányzó részek többségéről ki tudjuk mutatni, hogy a másoló hibái.

2.2. A latinban nem szereplő, de a magyarban meglevő részek, az ún. bővítések vizsgálatakor azt látjuk, hogy a bővítések száma elég nagy, bár — egy különleges eset kivételével — terjedelmük nem túlságosan hosszú, legtöbbször csak egy-egy szónyi. Máté evangéliumában a bővítések száma 138, Márkéban (a prológust nem számítva) 106, Lukácséban, 212 Jánoséban 178.

2.2.1. A MK-ben egyedül a Márk-evangélium előtt találunk prológust. Ez a prológus 21 sornyi terjedelmű a MK kéziratában, és Márk evangélistáról szól. A munkaközösség által használt Merk-féle kiadásban nincs meg a latin megfelelője ennek a prológusnak, nincs is semmiféle prológus a Márk evangélium előtt. Megtalálható-e valamely más helyen a MK Márk prológusának latinja? Ezzel a kérdéssel sokat foglalkozott a munkaközösség is, de a teljesen megnyugtató választ ezideig nem tudta megadni. A MK Márk prológusa latin megfelelőjének egészét még nem sikerült megtalálnia. Megtalálta a kézirat első nyolc és fél sorának megfelelő latin szöveget XIII–XIV. századi, illetve XV. századi latin nyelvű kódexekben, amelyek a Bibliát tartalmazzák.

A Márk-prológus szövege a MK-ben a következő: *Ež a' ſcent Ma2c ewāgelīſta ki ištēntol valažtatot n volt Scēnt peter apaſtalnac kē2ēžt fia n ištēni bēžedbēn taneitua-na / ki iollēhēt ēlēb iſžlbēn pap volt volna n teſt žērent lēuita / dē micor xē hūteze ſoždolt volna ol' igē megalaza ōmagat a' papsažhož / hog papsagra ne valažtatnec on hūuvelket ēlvaga / dē mezt ištēntol valažtatot vala aže't mgtōkelle ōtēt ištēn n teue allexandžiai pūſpōcke n ig ištēnnē kōuētēlmes akaraſtīa žēžēt o mafod ira e' xēnac ewāgelīomat E / Ma2c ke peldažtatot ozožlan žabaſban me2t egēbečtol iēleſbēn i2t xēnac ſelkelēte2ol.*

A megtalált latin szövegrész a következő: *Marcus Ewangelista dei electus et petri in baptis mate filius atque in divino sermone discipulus sacerdotium in iſžl agens secundum carnem levita ad fidem xpi conversus ...* (Ez után a vizsgált kódexekben a latin szöveg nem felel meg a MK-ben levő magyar prológusnak.) Ezt a szövegrészt az OSzK kéziratára Cod. Lat. 32, 50, 57, 78, 96, 100, 127, 151, 238, 267, 376 jelzetű

kódexeiben (vö.: E. BARTONIEK: *Codices Latini medii aevi* ... Bp. 1940.) találhatjuk meg. Az e kódexekben levő Márk-prológusok mind Hieronymus-féle prológusok (vö.: E. BARTONIEK i. m. a megfelelő jelzet alatt). Ebből bizonyos, hogy a MK Márk-prológusa nem az általánosan használt Hieronymus-féle prológus, hanem vagy annak egy változata, vagy egy más szerző prológusa.

Foglalkozik a Márk-prológus kérdésével KARDOS TIBOR is, már említett tanulmányában (A huszita biblia keletkezése MNYTK. 82. 14. és 17.). KARDOS TIBOR önéletrajz jellegűnek tartja Márk prológusát, az a véleménye, hogy a fordító az apostol személyében a saját életének történetét adja elő. Szó szerint ezt mondja: „Említettük már, hogy a „Márk-evangélium fordítója” elnevezéssel illetett szerző az általa tolmácsolt rész elé olyan prológust függesztett, mely tulajdonképpen önéletrajz. Márk evangélista életét tárgyalja röviden, amely pontosan megfelel a magyar bibliafordító papdeákok élettörténetének. Ennek a prológusnak a mintája, az ún. „monarchianus prológus” sokkal bővebb. És mégis a HtB. kivonatában olyan kifejezések vannak beiktatva, melyek patarén gyakorlatra mutatnak és megváltoztatják a prológus értelmét. A fordító beletoldja a prológus elejére, hogy Márk „Istentől választott” ember volt, ugyanakkor, amikor az eredetiben ez nem szerepelt.” (KARDOS TIBOR i. m. 17.) Megállapításaival több ponton sem érthetünk egyet.

Valószínűtlen, hogy amikor a fordítók az egész bibliafordítás során semmit nem árulnak el magukról (még a bibliafordítás korára is a MK-ben levő naptárkerékből következtetünk), akkor az egyik fordító éppen a Márk-evangélium elé megírja az önéletrajzát. Túlzott az a kitétel, hogy Márk evangélista élete „pontosan megfelel a magyar bibliafordító papdeákok élettörténetének” (KARDOS TIBOR i. m. 17.). Hiszen a magyar bibliafordítók, Tamás és Bálint életéről is csak elég csekély és homályos ismeretünk van, hogyan felelne meg akkor pontosan egyikük élettörténetének Márk evangélista élete, amikor ennek még maga a prológus szövege is ellene mond.

KARDOS TIBOR szerint a fordító „beletoldja a prológus elejére, hogy Márk „Istentől választott” ember volt, ugyanakkor, amikor az eredetiben ez nem szerepelt” (i. m. 17.). Ennek ellentmond az, hogy a Márk-prológus teljes eredetije nincs meg, sajnos, ami pedig megvan belőle, az éppen az eleje, és abban bizony szerepel (a fentebb előszámlált mind a 11 kódexben szerepel) a Marcus Ewangelista dei electus, azaz, hogy Márk evangélista istentől választott volt.

Mi a helyzet tehát Márk prológusával? A Merk-féle Novum Testamentum-kiadásban egyáltalán nincs prológus, a MK szövege tehát ehhez viszonyítva bővítés. Nincs még meg eddig a Márk prológus latinja másutt sem (az első nyolc és fél sor kivételével), és — bár néhány gyanú felmerült már hollétével kapcsolatban — megtalálása még a jövő feladata.

2.2.2. A négy evangélista szövegében a MK a következő hosszabb, többszavas bővítéseket tartalmazza:¹

M. IX. 25.: cum eiecta esset turba, intravit et tenuit manum eius, et surrexit puella — 15va 25.: Es mico2 a' nep onnā ki küldētetuolna / bēmene n foga o kēžet / n monda Lean kēl fel / Es felkēle a' lean.

¹ A bővítéseket kurzív szedés jelöli.

M. XXI. 17.: Et relictis illis abiit foras extra civitatem in Bethaniam ibique mansit — 26vb 17.: *h aȝoc meghaguā a' va2oľbol ěl ki meně betaniaba h oth lakoȝec / h taneitauala iřtěnn^c oȝȝaga2oľ ȝket.*

M. XXIV. 40.: Tunc duo erunt in agro, unus assumetur et unus relinquetur — 30va 40.: Tahat kěttěn leȝn^c eg ȝanto földőn / eggic ěluetětic h mafic meghagatic kěttěn leȝn^c eg agban eggic ěluetětic h mafic meghagatic.

M. XXVI. 45.: Tunc venit ad discipulos suos et dicit illis — 33ra 45.: Tahat iȝuȝ ȝ taneituanihoz h lele ȝket alattoc h mōda aȝocnac.

M. XXVII. 16. Habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barrabas — 34rb 16.: vala ke' tahat eg iěleľ fogľa / ki ěmbe2 ȝldȝkěse2t ězěȝtětet vala a' tȝmľcbe.

M. XXVIII. 8.: Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno currentes — 35vb 8.: Es *Magdalnai maria h a' mas ma'ia* ki menen^c hama2 a' kopoz-fobol felělměľ h nag ȝȝmेल futuā.

Mc. VI. 15.: Quia propheta est, quasi unus ex prophetis — 41ra 15.: mě2t pphā Egeběc ke' mōdnac uala mě2t eg a' pphetac kȝȝoľ.

L. IV. 23.: Medice cura teipsum; quanta audivimus — 58rb 23.: V2uos vȝȝȝiad mȝg temaȝadat meg Mōdanac a' leualtac i'nac Meněieket hallottonc.

L. XI. 2.: adveniat regnum tuum — 68rb 2.: Iȝȝȝn te oȝȝȝȝod Lěgěn te aka2atod mikent měnběn h aȝȝkent řldőn.

J. VII. 28.: Ego scio eum; quia ab ipso sum, et ipse me misit — 92va 28.: ěn tudom ȝtet / h ha mōdandom me2t ně tudȝ ȝtet leȝec egěnlȝ hȝȝȝ tȝuěleȝec.

2.2.3. Több esetben meg tudjuk magyarázni azt is, miért találjuk ezeket a hosszabb bővítéseket a MK-ben. Leggyakrabban olyankor fordulnak elő, amikor ismétlődő részek szerepelnek a szövegben, többször visszatérő hasonló kifejezések. A két-háromszori ismétlés után a latin harmadszorra—negyedszerre nem írja le ugyanazt a kifejezést, a MK fordítói azonban belefírják a szövegbe. Érvényesülhet ebben valami magyarázó szándék is, talán az elképzelt hallgatóság számára az előbb hallottak még erősebb kiemelésének szándéka is. Ide sorolhatjuk például a M. XXVI. 45. vers bővítését (vö.: 2.2.2.). Az *h lele ȝket alattoc*, amely ezen a helyen a latinban már nem szerepel, megvan egy kissé előbb, ugyanennek a fejezetnek 40. és 43. versében: 33ra 40.: Es iȝuȝ ȝ taneituanihoz h lele ȝket alattoc; 33ra 43.: iȝuȝ ěľmȝ h lele ȝket alattoc. Ezeken a helyeken a latinban is ott van a megfelelő: et invenit eos dormientes. A 45. versben a latin ezt már még egyszer nem teszi ki, de a MK magyarjában ott találjuk harmadszorra is. Hasonlóképpen a M. XXVIII. 8-ban a latinban nincs meg a *Magdalnai maria h a mas ma'ia* megfelelője, mint a 35vb 8-ban, hiszen egyszer már előfordult a XXVIII. fejezet 1. versében.

Ugyanígy a Mc. VI. 15-ben nem találjuk az *Egeběc ke' mōdnac uala* latinját, amely megvan a 41ra 15-ben, de az előtte álló részben (még ugyanennek a versnek az elején) kétszer is ott van az alii autem dicebant kifejezés. Így magyarázhatjuk még a L. IV. 23 — 58rb 23. bővítését is: *Mōdanac a' leualtac i'nac*, hiszen a *mondnac vala* megfelelője megvan a 22. versben, a *leualtac* alany pedig magyarázatképpen került oda (vö.: 2.2.4.).

Más evangélisták szövegének hatását mutathatjuk ki a M. XXVII. 16.: Habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barrabas — 34rb 16.: vala ke' tahat eg iěleľ fogľa / ki ěmbe2 ȝldȝkěse2t / ězěȝtětet vala a' tȝmľcbe bővítés esetében. A latinban ezen a helyen nincs megmagyarázva, hogy miért került Barrabas a tömlőcbe, de a Mc. XV. 7. és a L. XXIII. 19. megmondja, hogy lázadás és emberölés

volt a bűne. Ugyanígy a L. XI. 2-ben levő Pater kezdetű ima szövegénél is bővebb a 68rb. 2-ben levő (*Lègèn te aka2atod mikent mēhèn n azōkent földön*), de ennek megfelelője megvan a M. VI. 10-ben.

2.2.4. Gyakran előfordul bővítésképpen, hogy amíg a latin csak az igei állítvány személyragjával fejezi ki az alanyt, a magyar még odateszi mintegy magyarázatként az alanyesetben álló főnevet is (vö.: 2.2.3. alatt a *Mōdanac a' leualtac i^c nac* bővítésről mondottakat). Legtöbbször Jézus neve szerepel ilyen bővítésként:

M. VIII. 1.: Cum autem descendisset de monte, secutae sunt eum turbae multae — 13vb 1.: Miko2 ke' ležallot volna i^c a heg2ol / kōuētec otèt loc golékē-žētec.

M. XIX. 8.: Ait illis — 25ra 8.: Es monda ažocnac i^c.

M. XXI. 1.: Et cum appropinquassent Hierosolymis — 26rb 1.: Es mico2 kožēleitētuolna i^c ih2lēmēž.

Hasonlóképpen: Mc. II. 4. — 37rb 4; Mc. III. 5. — 38ra 5.; Mc. IV. 1. — 38vb 1.; Mc. IV. 9. — 38 vb 9.; Mc. V. 19. — 40ra 19.; L. V. 27. — 59vb 27.; L. IX. 1. — 65ra 1.; L. XI. 14. — 68va 14.; L. XIX. 1. — 77va 1. stb.

Előfordul ilyen helyzetű bővítésként a *zsidók* szó is: J. VII. 25.: quem quaerunt interficere — 92va 25.: kit a' *fidoc* kēžēfⁿc megolnīēc. Lásd még: J. VIII. 19. — 93va 19.; J. VIII. 33. — 94ra 33. stb.

Más szavak is szerepelnek ilyen bővítésként:

Mc. X. 32.: Erant autem in via ascendentes Hierosolymam — 46va 32.; Valanac ke' a' *taneituānōc* až vtban ih2lēmbe felmenōc.

Mc. XII. 17.: Et mirabantur super eo — 48vb 17.: n *mēdēnēc* hudalkodnac vala o 2aita.

J. XII. 40.: Excaecavit oculos eorum — 99rb 40.: *Gonoffag* megvakeitotta o žemekēt.

Szerepel néha a magyarban az alanyesetben álló főnév akkor is, ha számnévvel alkot mennyiségjelzős szerkezetet, és a latinban csak a számnév van meg:

M. VIII. 28.: occiserunt ei duo habentes daemonia — 14va 28.: èlèibē kēlen^c nēki kēt *ēmbēzēc* o2dōgokēt valloc.

M. XIX. 16.: Et ecce unus accedens ait illi — 25rb 16.: Es im eg *ēmbēz* vepue o hožia monda nēki.

Ezek a bővítések magyarázatként kerülhettek bele a magyar szövegbe; a latinban is tudjuk a szövegkörnyezetből, hogy kiről-miről van szó, de a magyar fordító — talán egy elképzelt hallgatóság kedvéért — odateszi a nevet is.

2.2.5. Egyrészt stilisztikai (ismétlés) másrészt magyarázó jellegű a bővítéseknek az a csoportja is, amelynek során az egyszer már előfordult vagy a szövegkörnyezetből könnyen érthető igei állítványt találjuk még egyszer a magyar szövegben:

M. VI. 7. Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici — 12rb 7.: Imadkožuato2c ke' nē aka2iatoc lokat žolnotoc / mikent až etnicofoc *tēžn^c*.

M. X. 25.: Sufficit discipulo, ut sit sicut magister eius, et servo sicut dominus eius — 16va 25.: Eleg taneituānac hog legen mikent o mēšte2e/h žolganac hog *legen* mikent o vra.

Mc. X. 6.: ab initio autem creaturae masculinum et feminam fecit eos Deus — 46ra 6.: Tēžemtētn^c ke' kēždētētol foguā fe2fiat n nēbeziēt totto ažocat ištēn n *mōdot*.

J. XIV. 1.: Non turbetur cor vestrum — 100vb 1.: Nē haborogge2c tū žūuētec *je fellen*.

J. XVIII. 11.: Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? — 104va 11.: a keľhet kit adot ěnněke aľa / *nem akarod e* hog igam aľt.

Hasonlók még: M. XIV. 19. — 21ra 19.: *adac*; M. XIX. 6. — 25ra 6.: *mon-datnac*; M. XX. 28. — 26rb 28.: *ipt*; M. XXV. 30. — 31 va 30.: *ězěgietec*; L. VIII. 12. — 63va 12.: *ěfet*; L. VIII. 13. — 63va 13.: *ěftěn^c*; J. VIII. 49. — 94va 49.: *monda*; J. XX. 13. — 106vb—107ra 13.: *kit kěreľľ*.

2.2.6. Megesik az is, hogy a latinból a tárgy hiányzik (a szöveggörnyezetből természetesen érthető a mondat), a magyarban pedig — így nyilván könnyebben meg a megértés — szerepel:

M. VI. 15.: Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra — 12va 15.: Ha ke' meľně boľatangatoc ěmbe2ecněc *o* bűnpket / tű meľei aľatoc ľem boľatľa meg tűněctec tű bűntöket.

M. XI. 1.: Et factum est, cum consummasset Iesus praecipiens duodecim discipulis suis — 17ra 1.: Es *vg* ľot miko2 meľuěgěľtě uolna i^c ě *bězedekeť* / pa2an-ľoluan *o* těgenkět taneituaľnac.

M. XIII. 3. Ecce exiit qui seminat seminare — 19rb 3.: Im ki ment ki věť věťni *o* maguat.

Hasonlóképpen még: Mc. VI. 53. — 42rb 53.: *haiot*; L. XIII. 14. — 72ra 14.: *ěmbe2t*; L. XVIII. 29. — 77rb 29.: *auag ľantofľděť*; L. XVIII. 31. — 77rb 31.: *taneituaľnocat*; J. IV. 2. — 87va 2.: *ľěnkit*.

2.2.7. Gyakran előfordul, hogy a magyar szöveg egy határozóval bővebb a latinnál. Ez a fajta bővítés is magyarázó jellegűnek tekinthető, a magyar mondat gondolati tartalma pontosabban meghatározott lesz általa. Például:

M. II. 2.: Vidimus enim stellam eius in oriente et venimus adorare eum — 8va 2.: me2ť latoc *o* ullaľat napkěľěten / *n* iľuenc *aiandokockal* imadnonc öťěť.

M. II. 13.: Surge et accipe puerum et matrem eius et fuge in Aegyptum — 9ra 13.: Kěľ ľel *n* veľed a ěě2meket / *n* *o* aľľat *eyěľ* *n* fus eľiptomba.

Mc. I. 27.: quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat — 36vb 27.: hog hatalmal *n* *ěěhěľľegěľ* pa2anľol ľe2ťěľěťes ľěľěľěťec^c.

Mc. V. 12.: Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos — 39vb—40ra 12.: *n* *ľegottan* ki měľuen a ľe2ťěľěťes ľěľěľěťec běľemen^c a' děľnocba.

Ezekhez hasonlók még: M. V. 38. — 11vb 38.: *venecn^c*; M. V. 43. — 11vb 43.: *venecn^c*; M. VIII. 18. — 14rb 18.: *o* *taneituaľnac*; M. XVI. 21. — 23ra 21.: *halot-taľbol*; M. XXVI. 73. — 33vb 73.: *tűľněľ*; Mc. I. 24. — 36va 24.: *idľ ěľť*; Mc. VI. 43. — 42ra 43.: *a' kěne2ecbol*; Mc. XII. 20. — 48vb 20.: *nalonc*; Mc. XIV. 48. — 51va 48.: *ľaľlackal*; L. VI. 17. — 60vb 17.: *Samariabol*; J. III. 22. — 87rb 22.: *oth*.

2.2.8. Sűrűn előfordulnak jelzői bővítések a magyar szövegben:

M. VII. 25.: et non cecidit; fundata enim erat super petram — 13vb 25.: *n* ně ěľet ľe / me2ť zakatot vala *ě2ps* kľěľtön.

M. XIX. 17.: Si autem vis ad vitam ingredi — 25rb 17.: Ha ke' aka2ľ aľ *ľrľc* elěťbě menněľ.

Mc. II. 8.: Quo statim cognito Iesus spiritu suo — 37rb 8.: Kit ľegottan i^c *o* *ľcent* ľěľlete miat meľěľmě2uě.

L. VIII. 24.: et facta est tranquillitas — 63vb 24.: *n* ľon *nag* ľaľľoľag.

J. I. 49.: Rabbi, tu es Filius Dei — 86ra 49.: Rabi te *vg* ěľľ ěftěnn^c ľia.

Hasonlók még: M. IX. 16. — 15rb 16.: *vű*; M. XVIII. 9. — 24ra 9.: *ľrľc*;

J. III. 36. — 87va 36.: *pro;c*; J. VI. 28. — 90vb 28.: *io*; J. VII. 39. — 92vb 39.: *scnt*; J. XVIII. 29. — 105ra 29.: *vý*.

Az *e*, ez kijelölő jelzőt is többször ott találjuk a magyarban, a megfelelő latinban pedig nincs meg a megfelelője: M. XII. 7. — 18ra 7.: *èz aztatlanokat*; M. XIII. 38. — 20ra 38.: *è vilag*; M. XVIII. 7. — 24ra 7.: *è vilagnac*; L. I. 2. — 53vb 2.: *è bègedn^e*.

Sokszor van a magyarban birtokos jelzős szerkezet is, a latinban pedig nincs ott a jelzői determináns megfelelője: M. II. 16. — 9ra 16.: *Iudeanac betlehemebèn*; M. III. 7. — 9va 7.: *istènnèc ipuendø hazagiatol*; M. X. 22. — 16va 22.: *nepecn^e gulofogecbèn*; M. XIII. 20. — 19va 20.: *istènn^e igeiet*; M. XVI. 20. — 21ra 20.: *dèzebecnèc maradekat*; M. XXI. 34. — 27rb 34.: *golon^e gimolhet*; Mc. XII. 25. — 48vb 25.: *iltènn^e angali*; L. V. 17. — 59va 17.: *bètègecn^e vigažtafocra*; J. XIII. 2. — 99vb 2.: *Iudafnac žüuebè*.

2.2.9. Tapasztaljuk azt is, hogy a magyar szöveg egy kötőszóval bővebb a latin megfelelőnél. Leggyakrabban a *mert* fordul elő: M. IV. 4. — 10ra 4.; M. V. 17. — 11ra 17.; M. VIII. 25. — 14va 25.; M. XVI. 23. — 23ra 23.; M. XXI. 13. — 26va 13. stb. Ezen kívül még az *és* (írva: *n*) gyakoribb.

2.2.10. Még egy érdekes bővítést találunk a MK szövegében, amely többször előfordul, és — úgy látszik — csak a nyomósítás a szerepe. Ez az *ingyen*, amelynek a megfelelő latin helyeken nincs nyoma. Például:

M. XXI. 32.: *Voš autem videntes nec paenitentiam habuistis* — 27rb 32.: *dè tù latuatoc ingèn pniat fem fogtatoc*.

Mc. XIV. 68.: *Neque scio* — 52ra 68.: *Ingè fem tudom*.

J. IV. 11.: *Domine, neque in quo haurias habes* — 87vb 11.: *Vram ingèn nīen miuèl mèreh*.

J. VII. 5. *Neque enim fatres eius credebant in eum* — 92ra 5.: *me't ingèn ø aľtaľiai fem hižnècuala ø bèle*.

2.2.11. Ha a bővítések helyenkénti megoszlását vesszük szemügyre, feltűnik hogy bizonyos fajta bővítések főleg Máté evangéliumában fordulnak elő (vö.: 2.2.5., 2.2.7., 2.2.8.). Ez — úgy tűnik — támogatja SZILY KÁLMÁNNAK azt a véleményét (MNY. VII, 444–445.), hogy a Máté fordítója nem azonos a többi evangélium fordítójával, azaz, hogy a MK négy evangéliumának szövege a fordítás szempontjából megoszlik Tamás és Bálint között. (vö. erről: KARDOS TIBOR: A huszita biblia keletkezése. MNYTK. 82. c. művét is: 13–14.).

2.2.12. Mire mutatnak tehát az ún. bővítések, azok a — néha egész mondatból, több szóból, de leginkább egy-két szóból álló — részek, amelyeknek megfelelőjét a latinban nem találjuk? Elsősorban arra, hogy ezek az eltérések a két szöveg egésze szempontjából nem lényegesek. Természetesen a maguk helyén fontosak és érdekesek: rávilágítanak a fordítók magyarázó törekvéseire és néhol ismétlési szándékára is. A mai vizsgálódó számára nagyon tanulságosak stilisztikai szempontból is. Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy a Vulgata latin szövege és a MK magyar szövege a magyarban meglevő többletek vizsgálata szempontjából is megfelel egymásnak.

3. Végére értünk az 1.2.1. alatt felvetett szempontok vizsgálatának. Számbavettük a latinban meglevő, a magyarból hiányzó részeket, áttekintettük a magyarban többletként mutatkozó, a latinban meg nem levő mondatokat és szavakat. Vizsgálódásaink után idézzük MÉSZÖLY GEDEONT: „Tamás és Bálint célja Isten ígéjének mindenektől érthető, tehát nemzeti nyelven való közzététele volt: ezért fordították

le a bibliát abból a latin szövegből, mely a kath. egyház papjai kezén forgott. Az ő céljuk az volt, hogy feleik buzgóságának nyilvánulatait minél bensőbbé tegyék az áhítatoskodás eszközeiül szolgáló szövegek megértetésével...” (MNY. XIII. 81.). Annak ellenére, hogy pontosan azt a latin bibliát, amelyből Tamás és Bálint fordítottak, nem ismerjük, bátran tekinthetjük megfelelő latinnak azt a szöveget, amely ma az egyház papjai kezén forog, a MK magyar szövegének és a latin szövegnek az összehasonlítása erre jogosít bennünket. Sokszor szinte rekonstruálni tudjuk azt a szöveget, amelyből a fordítók dolgozhattak, hiszen az eltérések jó része másolási hibából fakad, más része pedig kimutathatóan a fordítók tévedése vagy magyarázgató törekvéseinek eredménye.

Ugyanakkor, amikor a latin és a magyar szöveg eltéréseit vesszük számba, nem feledkezhetünk meg a két szöveg közti nagyfokú azonosságról sem, és arról, hogy a fordítók mennyire igyekeztek visszaadni az előttük levő latint magyarul, bár a fordítás során sok nehézséggel kellett megküzdeniük. Csak tisztelettel tekinthetünk munkájukra, amellyel megőrizték nekünk az 1400-as évek elejének magyar nyelvét.

VERGLEICH DES UNGARISCHEN TEXTES DES MÜNCHENER KODEX MIT DEM LATEINEISCHEN TEXT DER VULGATA

von

J. M. VÉGH

Vom das Institut für ungarische Sprachwissenschaft an der József Attila-Universität Szeged wurde eine kritische Ausgabe des aus dem Jahre 1466 stammenden Münchener Kodex vorbereitet, und mit einem parallelen lateinischen Text zusammengestellt. Zur Untersuchung des Münchener Kodex wurde der entsprechende lateinische Text der Merkschen Ausgabe des Novum Testamentum zum Vergleich herangezogen. (Novum Testamentum Graece et Latine. Apparatu critico instructum edidit Augustinus Merk S. J. Editio octava. Roma, Sumptibus Pontificii Instituti Biblici. 1957.)

Der Verfasser vergleicht den lateinischen Text dieser Ausgabe mit dem ungarischen des Münchener Kodex; er analysiert ausführlich die im lateinischen vorhandenen, aber im ungarischen fehlenden Satzteile und Sätze sowie die Erweiterungen des ungarischen Textes im Verhältnis zum lateinischen. Er erklärt die Gründe für die Abweichungen: die Lücken im ungarischen Text sind meist durch oberflächliche Schreiber verursacht worden, während die Erweiterungen aus den Bestrebungen der Übersetzer zu erklären sind, den Text interpretieren.